ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

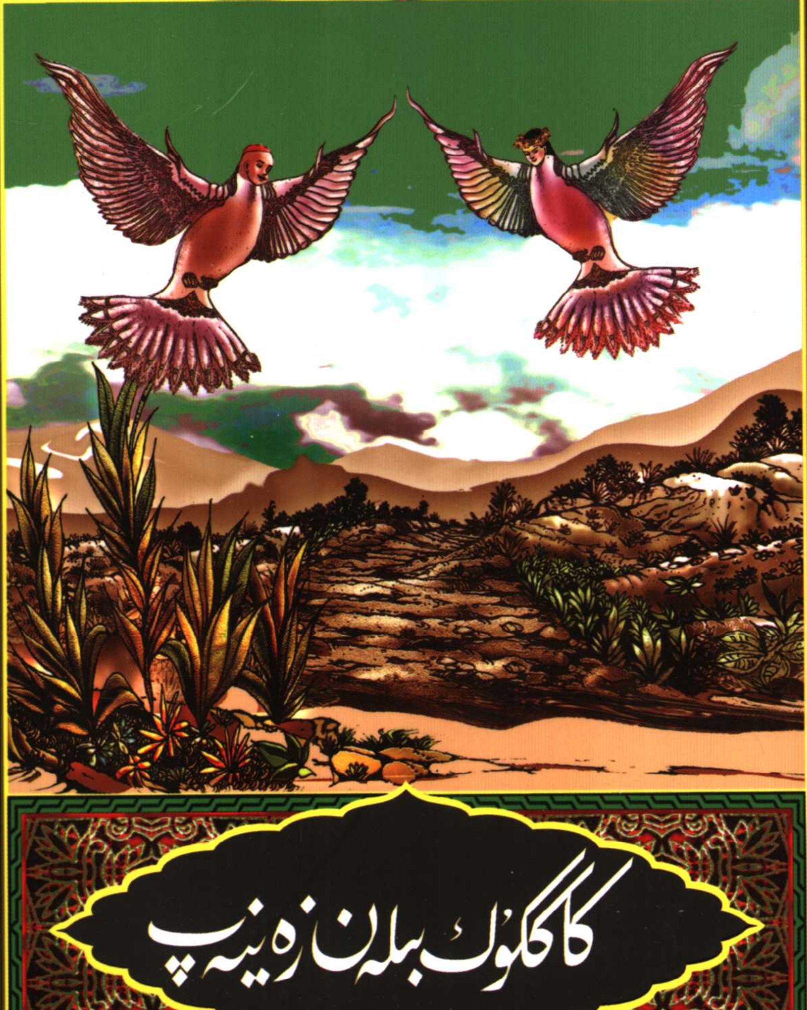

كاككۇك بىلەن زەينەپ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

كاككۇك بىلەن زەينەپ

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间史诗.5/《维吾尔民间文学大典》编委会编. －乌鲁木齐：新疆人民出版社，2006.2(2007.3重印)
(维吾尔民间文学大典)
ISBN 978－7－228－09849-1

Ⅰ.维... Ⅱ.维...Ⅲ.维吾尔族－史诗－作品集－中国－维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ.I222.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第010440号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布勒孜.阿巴斯 等

维吾尔民间史诗 — 5（维吾尔文）

《维吾尔民间文学大典》编委会 编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐解放南路348号 邮编：830001）
新疆新华书店发行
新疆新华印刷二厂印刷
880×1230毫米 32开本 12.375印张 2插页
2006年2月第1版　2007年3月第2次印刷
印数：4,001-6,000

ISBN 978-7-228-09849-1　定价：19.00元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس قاتارلىقلار

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

كاككۇك بىلەن زەينەپ

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى
نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 32/1
باسما تاۋىقى: 12.375 قىستۇرما ۋارىقى: 2
2006 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىلى 3 ـ ئاي 2 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 4,001-6,000
ISBN 978-7-228-09849-1
باھاسى: 19.00 يۈەن

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر
30 كىتاب نەشردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق ئەپسانە ـ رىۋايەتلىرى

(2 كىتاب)

1. كۆك ياللىق بۆرە 19.00 يۈەن
2. كۆك گۇمبەز 19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

(10 كىتاب)

1. بۇلبۇلگويا 17.00 يۈەن
2. يېرىل تېشىم، يېرىل 17.00 يۈەن
3. قىلىچ باتۇر 18.00 يۈەن
4. ئەجدىھا يىگىت 17.00 يۈەن
5. كۇھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى 18.00 يۈەن

6. مېھرى نىقاب	17.00 يۈەن
7. ھۆۋەي باتۇر	17.00 يۈەن
8. دانىشمەن دىۋانە ۋە ئادىل پادىشاھ	17.00 يۈەن
9. مەلىكە بەرنا	17.00 يۈەن
10. بۇقا موزايلاپتۇ	17.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى

(5 كىتاب)

1. ئەمىرگۇر ئوغلى	17.00 يۈەن
2. نۇزۇگۇم	17.00 يۈەن
3. يۈسۈپ ـ زىلەيخا	18.00 يۈەن
4. تاھىر ـ زۆھرە	18.00 يۈەن
5. كاككۇك بىلەن زەينەپ	19.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى

(5 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ①	15.00 يۈەن
2. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ②	12.50 يۈەن
3. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ③	16.50 يۈەن

4. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ④ 16.50 يۈەن

5. ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى ⑤ 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى

(2 كىتاب)

1. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ① 19.00 يۈەن

2. ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىرى ② 20.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى 8.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى 21.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى: ھېسام چاقچاقلىرى 15.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى 13.00 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى 5.00 يۈەن

(بۇ بىر يۈرۈش 30 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 480 يۈەن)

مۇندەرىجە

يۇسۇپ ـ ئەھمەد 1

شىناخشا بەگكە لەنەت........................ 229

سۇلتانخان ۋە شاھياقۇپ 243

قىزىلگۇل 257

كاككۇك بىلەن زەينەپ 277

شاھزادە نىزامىدىن ۋە مەلىكە رەنا 292

يۈسۈپ-ئەھمەد

ۋەقەلەرنى رىۋايەت قىلغۇچىلار، خەۋەرلەرنى دەۋردىن - دەۋرگە يەتكۈزگۈچىلەر، داستان سۆزلىگۈچىلەر، سۆز خامانلىرىدىن باشاق تېرىۋالغۇچىلار شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى، ئىسپاھان شەھىرىدە بوز ئوغلانخان دېگەن بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ لەئلىخان ئايىم دېگەن سىڭلىسىنى ۋەزىرى ئاغابەگخانغا توي قىلىپ بەردى. ئۇلاردىن ئىككى ئوغۇل، بىر قىز دۇنياغا كەلدى. ئوغۇللىرىغا يۇسۇپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگ دەپ ئات قويدى. ئۇلار ئوقۇپ يۈرگەندە ئاتىسى ئاغا بەگخان ۋاپات بولدى. بۇلار تاغىسى بوز ئوغلانخاننىڭ تەربىيىسى ئاستىدا ئۆستى. ئۇلار ئوقۇشتا كامالىغا يەتتى، ئەمدى ئۇلارنى ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنسۇن دەپ ياراغ - جابدۇق، ئات ۋە سەرپايلار① بېرىپ، بىرنەچچە يىگىتنى قوشۇپ قويدى.

بۇلار ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە ھەربىي ئىشلارنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ بولدى، ئاندىن بۇلارنى ئوردا ئىچىدە مەھرەم بېشى قىلدى. بۇلار ئوردا يىگىتلىرىگە تولا ياخشىلىقلارنى قىلىپ ئۆزىگە قاراتتى، پات - پات شىكارغا چىقىپ تۇراتتى.

ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر سەركەردە كېلىپ، پا-

① سەرپاي — ئۇستۋاش، كىيىم - كېچەك.

دشاھ بوز ئوغلانخانغا:

— ئەي پادىشاھىم، سىزنىڭ شەپقەتلىك ھەمشىرىڭىزنىڭ پەرزەنتلىرى يۇسۇپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر ھەر تەرەپتە ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئاخىر سىزگە زىيان يەتكۈزەرمىكىن، — دەپ ئەرز قىلدى.

بوز ئوغلانخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپكە كەلدى-دە، دەرھال مىرزىسىنى چاقىرتىپ، «ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز، ئەخمەققە كالتەك، ئۇلار بۇيرۇققا دەخلى قىلمىسۇن» دەپ نامە يازدۇرۇپ، يۇسۇپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرگە ئەۋەتتى.

يۇسۇپ بىلەن ئەھمەد نامەنى ئېچىپ كۆرسە مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

بىر شەھەردە ئىككى سۇلتان نە ئىشلەر،
بۇ ئوغۇللار شاھلىق تەمە قىلۇرمۇ؟
بىر ئۇۋىدا تۇرالماس بىرنەچچە قۇشلار،
قاغا، قۇزغۇن، زاغ[1] ئارسلان بولۇرمۇ؟

نە ئىشلارنى قىلۇر مۇندا ئىككى ئوغلان؟
ئىسپاھاندىن كۆچۈپ كەتسۇن بۇ زامان،
بىزگە دۈشمەن بولۇر بىشەك، بىگۇمان،
تۈلكىلەرنىڭ زاتى قاپلان[2] بولۇرمۇ؟

ياخشى زەررىن كۇرسى[3] ئاڭا قويدۇردۇم،
تىللا تۆشەك تەختكە ئانى مىندۇردۇم،

① زاغ — قاغىنىڭ بىر خىلى.
② قاپلان — يىلپىز.
③ زەررىن كۇرسى — ئالتۇن ئورۇندۇق.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

ئىسپاھاننىڭ نىسپى خىراجىن بۇيرۇدۇم،
زاغۇ قۇزغۇن شۇڭقار ئەلھان[1] بولۇرمۇ؟

ئوغرى، مەككار بارۇر ئىمىش قاشىغە،
كۆپ سەۋدالار چۈشەر ئادەم باشىغە،
ھالىن بىلىپ توۋا قىلسۇن ئىشىغە،
ئول ئۆزىچە ھاكىمىيەت سورارمۇ؟

بوز ئوغلانخان دەر بەگلەرگە سالامىن،
مەن ئىبەردىم ئانچە توغرا كالامىن،
تېزرەك قىلسۇن يول تەرەددۇت ئەنجامىن،
يۇسۇپ ـ ئەھمەد يۇرتقا سۇلتان بولۇرمۇ؟

ئەلقىسسە، يۇسۇپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ بۇ نامەنى كۆرۈپ چىرايلىرى ئۆزگەردى، بېشىغا ئاتەش ئۆرلىدى. نامەنىڭ مەزمۇنىنى يىگىتلىرىگە بىلدۇرۇپ:

— دوستلار، تاغىمىز بوز ئوغلانخان ئەمدى بىزگە دۈشمەن بوپتۇ، — دېدى. يىگىتلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزىپى كېلىپ:

— ئەلچىنى ئۆلتۈرۈپ، بوز ئوغلانخان بىلەن جەڭ قىلىپ ئىسپاھان شەھىرىنى ئالىمىز، — دېدى.

يۇسۇپ بەگ يىگىتلىرىگە قاراپ:

— ئەي يارانلار، دۈشمەن دېگەن كىشىنىڭ ئاياغ ئاستىدىنلا پەيدا بولىدىكەن، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماق لازىم ئەمەس، مېنىڭ سىزلەرگە بىر تەمسىل سۆزۈم بار، — دېدى.

① ئەلھان — نەغمىچى، غەزەلچى.

نەزم

نائەھلى بىلەن سۆھبەت قۇرما ھەر يەردە،
دۈشمەنلەرگە ئېيتىپ سىرىڭ بىلدۈرۈر.
ئىچىڭدىكى سىرنى ئېيتما نامەردكە،
ھەر كىشىگە سىررى ھالىڭ بىلدۈرۈر.

مۇھەببەتسىز گۈلدىن ياخشىدۇر ياپراق،
بىبەھرى گىياھتىن ياخشىدۇر تۇپراق،
بىئەقىل يولداشتىن ياخشىدۇر تاياق،
كور كىشىگە يۇرەر يولىن بىلدۈرۈر.

يامانلارنى ئېلىپ بارما ھەر يەرگە،
سېنى سالۇر غەم ـ غۇسسەنىڭ چاھىغە،
مۇھەببەتسىز ھەمراھ بىلەن بارما ھەر يەرگە،
كۈچۈك ئىتتەك قاۋاپ پەيلىن بىلدۈرۈر.

يۈسۈپ بەگ دەر: ئەجەب زامان بولدىلار،
بۇ يۇرت بىزگە ئەمدى ھارام بولدىلار،
يامانلارنىڭ سۆزىگە كىرمەڭ، يارانلار،
يامان خەقلەر يامان پەيلىن بىلدۈرۈر.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزدىن كېيىن يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئون مىڭ ئۆيلۈك خالايىقنى باشلاپ ئىسپاھاندىن كۆچۈپ كەتتى. قىرىق بەش كۈن دېگەندە بىر چىمەنزارلىقتا چۈشتى.ئۇ ئاجايىپ خۇش ھاۋا جاي ئىدى. بۇلار ھەر تەرەپكە ئۆستەڭ قېزىپ، دېھقانچىلىق قىلىپ، بىر گۈزەل شەھەر بىنا قىلدى. شەھەرگە خىۋە دەپ نام بەردى. ئون مىڭ ئۆيلۈك

كىشىنى ماكانلاشتۇرۇپ، ئەل ئىچىدىن بىرى مىڭغا يېتىيدىغان قىرىق يىگىتنى تاللىۋېلىپ، ئۇنىڭغا تاغىسى هوشۇر بەگنى سەردار قىلدى، ئاندىن هەر تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ، مەردانىلىك كۆرسىتىپ، ئەتراپتىكى ئىككى ئايلىق يەرلەرنى ئۆزىگە تەۋە قىلدى. بۇلارنىڭ شۆهرىتى هەر تەرەپكە ئاڭلاندى: «ئىككى ئارسلان پەيدا بوپتۇ، قەيەرگە قەدەم قويسا ئالۇرمىش، بىر شەهەر بىنا قىپتۇ» دېگەن گەپلەر ئەتراپقا تارقالدى.

شۇ چاغلاردا ئۆرگەنچ يۇرتىدا بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئېتى ئېرئەلىخان ئىدى. بۇ پادىشاهنىڭ هۇزۇرىدا نادىربەگ، كۇنخان، ئايخان، ئىسمەتخان، قىسمەتخان ئاتلىق بەش مۆ-

ھوردار سۇلتان بار ئىدى. بىر كۈنى ئىبرئەلىخان بۇ سەركەردە-لەرنى يىغىپ مەسلىھەت ئۆتكۈزدى:

— ئەي سەركەردىلەر، مۇشۇ ئەتراپتا ئىككى شىرمەت پەيدا بوپتۇ، ئۇلار بىزنىڭ شەھىرىمىزگە يېقىن كېلىپ بىر شەھەر بىنا قىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى يۈسۈپ، ئەھمەد ئى-مىش، ھوشۇر بەگ دەپ سەركەردىسى بار ئىكەن، ئاخىر ئۇلار شەھىرىمىزگە قەدەم قويغۇدەك ئىمىش، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلغىنىمىز ياخشىمۇ ياكى ئەلچى ئەۋەتىپ ئۇلارنىڭ پالۋانلىقى-نى سىناپ، خۇي - پەيلىنى بىلگەن ياخشىمۇ؟ — دېدى.

سەركەردىلەر:

— ئەي پادىشاھىم، ئۇلارغا ئەلچى ئەۋەتىپ سىناپ كۆر-گەن ياخشىدۇر، — دېيىشتى.

پادىشاھ سەركەردىلەرنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، توققۇز تۆگىگە سوۋغا - سالام، ئون يەتتە ئاتقا ئالتۇن قالقان يۈكلەپ، سەركەردىسى ئايخاننى باش ئەلچى قىلىپ، ئۆز نامىدىن بىر پارچە نامە يېزىپ شاھلىق مۆھرىنى بې-سىپ، خىۋە شەھىرىگە ئۇزاتتى.

ئايخان بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ خىۋە شەھىرىگە يېتىپ باردى ۋە يۈسۈپ بەگنىڭ بارگاھىغا كىرىپ، نامەنى يۈسۈپ بەگكە سۇندى. يۈسۈپ بەگ نامەنى ئوقۇپ كۆردى. قارىسا، بەش سۇلتان مۆھۈر بېسىپتۇ. يۈسۈپ بەگ بۇ نامەنى ئەھمەد بەگ-كە كۆرسىتىپ بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئىشىت بەگ ئەھمەدىم،
بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئىبەرمىش.

ئۆرگەنچنىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،
ياخشى سۆزلەر بىلەن كەلام ئەبەرمىش.
ئېتى ــ ئايخان، ئېر ئەلخان قانداشى،
كۈنخاننىڭمۇ تۇغقىنى، ئېمىلداشى،
ئىككىمىزگە كەلتۇرۇپ كۆپ پېشكەشى[1]،
مېھرىبانلىق قىلىپ ئىنئام ئەبەرمىش.

توققۇز تۇرلۇك تارتۇق بىلەن ئون يەتتە بىدۇ ئاتى[2]،
بەش مۆھۇر بېسىلغان ئىكەنلەر خېتى،
ئالماس قىلىچ بىلەن ئېركەن زەررىن قالقانى،
ئىككىمىزگە شۇنچە ئىنئام ئەبەرمىش.

ھەر بەندىگە خۇدا بولسا مېھرىبان،
قايدا بارسا خار بولماس، ئەسلا بىگۇمان،
ئۆرگەنچنىڭ يۇرتىدا بىزگە بەش سۇلتان،
ئوغلۇم دەبان ياخشى كەلام ئەبەرمىش.

ئايخان ئىكەن كەلگەن ئەلچىنىڭ ئاتى،
ئەسلىن سورىساڭ چىڭگىزخاننىڭ ئەۋلادى،
دوستلۇق ئىكەن، ئۇنىڭ مەقسەت ـ مۇرادى،
بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئەبەرمىش.

يۇسۇپ بەگ دەر: بۇ دەۋرانلار غەنىيمەت،
بىزگە كەلدى بۇگۈن ئەيىامى دۆلەت،
ئەھمەد خانىم، نېمە دەرسىز سىزگە مەسلىھەت؟
كەلسۇن دەبان بىزگە رەقەم ئەبەرمىش.

---

① پېشكەش ــ سوۋغات، تارتۇق.
② بىدۇ ئات ــ ئۇچقۇر ئات.

ئەھمەد بەگ:

— ئەي ئاكا، بىزلەر بىر ـ ئىككى ئۆيلۈك ئەمەس، ئون مىڭ ئۆيلۈك قېرىنداشلىرىمىز بار، شۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشكىنىمىز ياخشى، « كېڭەش بىلەن پىچىلغان تون قىسقا بولماس»، — دېدى ـ دە، تەمسىللەر كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى:

نەزم

كېڭەشلىك تون قىسقا بولماس ھەر يەردە،
ئاغا سىزلەرنى ئاغا بىلگەن يىگىتلەر.
نېسىۋىسى شۇنچە كۆپتۇر دۇنيادا،
ئۇلۇغلارنىڭ پەندىنى ئالغان يىگىتلەر.

ئېرئەلخان ئېتى، ئۆزى ۋەلىدۇر،
ئەسلىن بىلسەڭ خۇدانىڭ سۆيگەن قۇلىدۇر،
بىلسەڭ ئەگەر چىلتەنلەرنىڭ پىرىدۇر،
گۆھەر بولۇر بىر نەزەر سالساڭ، يىگىتلەر.

ھۆرمەتىمىز بولۇر مۇندىن زىيادە،
بۇلار كەبى سۇلتانلار يوق دۇنيادە،
نەزەر سالسا يېتىشۇرمىز مۇرادە،
پادىشاھلار دۇئاسىن ئالغان يىگىتلەر.

ياغدۇرۇپتۇ مۇندا كۈمۈش ـ تىللانى،
بىر مەسلىھەتكە كەلمەك كېرەك ھامانى،
ۋەدە قىلغان يالغان ئەمەس ئىمانى،
ئۇلۇغلارنىڭ قەدرىنى بىلگەن يىگىتلەر.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com